

BITNE ODREDNICE KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA

ESSENTIAL DETERMINANTS OF CORPORATE GOVERNANCE

Slobodan N. Bracanović¹

DOI: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2021.461>

Apstrakt: *Korporativno upravljanje i odlučivanje nastoji prevazilaziti konfliktosti podjele upravljanja i vlasništva u kompanijama. Omogućava se povoljniji pristup novom kapitalu na finansijskim tržištima, kadrovima i sa težnjom jačanja konkurentnosti i komparativnih preimućstava, uspješnosti, efikasnosti investicija. Oblik je, metod, način, razvijanja savremenog upravljanja kompanijama, kao i izgrađivanja poslovne kulture.*

Ključne riječi: *Korporacija, Vlasništvo, Upravljanje, Metod, Kapitali, Tržište, Uspjesi.*

Abstract: *Corporate governance seeks to overcome the conflicts of division of management and ownership in companies. It provides more favorable access to new capital in the financial markets, human resources and with the aim of strengthening competitiveness and comparative advantages, success, investment efficiency. It is a form, a method, a way of developing modern management, as well as building a business culture.*

Keywords: *Corporation, Property, Management, Method, Capitals, Market, Success in business.*

1. PRETHODNE ODREDBE

Modernim okolnostima privređivanja, izražavaju se organizaciono, tehničko-tehnološki, ekonomska i dr., kompleksni i složeni korporativni subjekti, entiteti, sa razdvajanjem funkcija vlasništva i upravljanja. Vlasnici angažuju profesionalne i osposobljene upravljače, menadžere, za upravljanje i rukovođenje u poslovnim subjektima. Menadžeri, međutim optimalno ne vrše, ne obavljaju (valorizuju) svoju funkciju, tj. prioritarno realizuju vlastite težnje, ciljeve i zadatke, umjesto glavnih, ciljeva i interesa vlasnika i (ili) suvlasnika privrednih činilaca (društava).

Manifestovani ozbiljni i akutni problemi i teškoće, dovode do nastajanja korporativnog upravljanja koje predstavlja: sklop, obuhvat, („spektar“, „lepezu“, „dijapazon“) mehanizama i instrumentarijuma kojim se djeluje na upravljanje, rukovođenje i odlučivanje od strane menadžera, u stanjima i situacijama, kada postoje neusklađenosti, podjele, protivrječnosti, konfliktosti: menadžerskih i vlasničkih interesa ili ciljeva.

Isto tako, korporativno upravljanje podrazumijeva: strukture, procese i dešavanja u cilju i svrsi: vođenja, kontrole, ili nadzora privrednih činilaca (društava). Postoji različitost između: korporativnog upravljanja i (ili) rukovođenja. Naime, korporativno upravljanje (sa višeg nivoa, ranga i interesa akcionara) usmjerava se na težnje i zadatke postizanja: objektivnosti, transparentnosti, odgovornosti (u okvirima ovlašćenja, nadležnosti) u ponašanju, postupanju. Korporativno rukovođenje sa svoje strane, orijentiše se na sredstva i načine nužne za odvijanje poslovne djelatnosti. Povezuje ih: poslovna projekcija, koncepcija, strategija, taktičko-operativne aktivnosti.

¹ Ekonomski fakultet Priština, Kosovska Mitrovica

Javlja se i razlika korporativnog i javnog (državnog) upravljanja. Javno upravljanje, rukovođenje i odlučivanje, usmjereno je na strukture i tehnokonomске sisteme u javnom sektoru (pojam javnog sektora, širi je od državnog, jer može obuhvatati i privatne i mješovite subjekte od javnog interesa). Međutim, postoji, u realnoj stvarnosti korporativno upravljanje, privrednim subjektima (preduzećima) i u državnom vlasništvu.

Korporativno upravljanje, moguće je da ojača elemente: poboljšavanja, optimizacije relacija prema okruženju tj. društvenoj zajednici, korporativne društvene odgovornosti, poslovne etike i morala. Postoje međutim i razlikovanja od ovih koncepata.

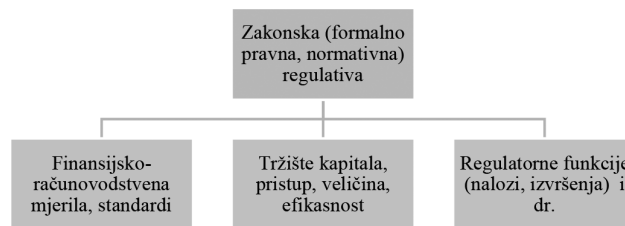
Polazeći od nivoa privrednog subjekta (kompanije), korporativno upravljanje omogućava (ili se ovo očekuje) poboljšani i uspješniji (probitačniji) pristup, po povoljnijim, prihvatljivijim uslovima (nižim cijenama i kamatnim stopama) dodatnom i (ili) novom («svježem») kapitalu. Dužim i dugoročnim vremenskim horizontom poboljšava se konkurentnost, na bazi uporednih (komparativnih) prednosti, (preimućstava). Korporativni vid upravljanja omogućava (ili se predviđa) ostvarivanje više dobiti profita (akcionarima), kao i osnaživanje povjerenja ulagača u tržište kapitala. Kompanijski kapital sastoji se od: hartija od vrijednosti (akcija) u veoma disperziranoj i diverzifikovanoj vlasničkoj strukturi (velikog opsega akcionara i investitora). Saglasno pravilima, trguje se (akcijama) na tržištima (berzama, javnom dostupnošću svih relevantnih i selektovanih informacija, sa kontrolom i nadzorom: „Komisije za hartije od vrijednosti kao regulatora tržišta kapitala“). Korporativno upravljanje je interregionalnog domena, jer se smatra da čini bitnost, „srž“ poslovne uspješnosti kompanija, sa postizanjem „stabilnosti i uravnoteženosti privrednih sistema zemalja“. Međuzavisno je od: privrednog i pravno-političkog sistema zemlje, normativne, zakonske regulative ove sfere, kao i globalnih tokova, metoda, pravila i (ili) propisa. Suštinski, korporativno upravljanje podrazumijeva: oblik upravljanja kompanijama i kompanijskim strukturama, kadrovima, finansijama, zaposlenošću poslovnim politikama, efikasnošću, efektivnošću (2) i poslovnom kulturom u cjelini. Monolitni standardi upravljanja realno ne postoje primjenljivi i za sve kompanije. Korporativno upravljanje zavisno je od: organizacije, tehnike i tehnologije, kadrova, tržišta, izvora kapitala, veličine subjekta. Oblast nije dovoljno istražena. (3; 301-303)

2. EKONOMSKI HORIZONTI

Cilj i svrha korporativnog upravljanja je ostvarivanje: povoljnije i optimalnije efikasnosti i (ili) efektivnosti kompanije, profitabilnosti, akumulativnosti, produktivnosti rada, ekonomičnosti troškova, rentabilnosti sredstava. Bitna pitanja ovog vida upravljanja su i: prava, kompetencije, obaveze i odgovornosti kompanijskih struktura i elemenata (akcionara, ulagača, zaposlenih, menadžmenta i organa upravljanja, rukovođenja, kontrole i dr.). Utvrđenim načelima, nastoji se postići unapređenija i optimalnija relacija: upravljačko-rukovodeće strukture rada, odlučivanja, kontrole i nadzora (u transparentnom pogledu). Težnja je: prevazilaženje nesklada, konfliktnosti vlasničke i menadžerske strukture (teorijski, ili praktični „principal-agent“ problem). Akteri (sudionici) u domenu korporativnog upravljanja brojni su, multidimenzionalni (vlasnici, menadžeri, odbori, ulagači, kupci, dobavljači, povjerioci, sindikati, planeri, programeri, analitičari, revizija, marketinške strukture, propaganda, mediji, kao i dr.).

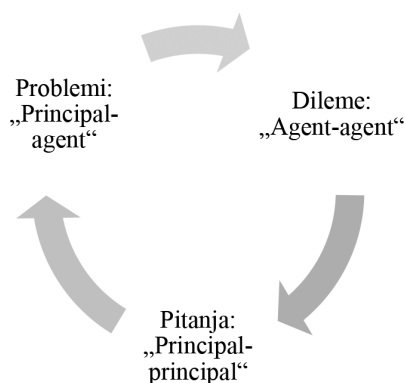
Rešenja, prevazilaženje, problema (3; 304): vlasnika i menadžera („principal-agent“) nastoje se postizati određenim metodima (normativno-pravnom zakonskom regulativom, kontrolom i nadzorom menadžmenta, izrazito povoljnijim nagrađivanjem, simulansima, bonusima i enormnog nivoa, finansijskim posrednicima, posebnim i specijalnim ugovorima o djelu vlasništva

nad kompanijom i sl.). Postižu se i efekti. Dalje postoje i problemi kod vlasnika („principal-principal“). Naime, pitanje je načina obezbjeđivanja, u kompanijama sa suženim, koncentrisanim vlasništvom, da: većinski, ili kontrolni vlasnik ne deformiše, poremeti (zloupotrijebi) kontrolu nad poslovnim subjektom, za neopravdano sticanje višeg obima (volumena) dobiti tj. profita i ukupnih korisnosti. Prisutna je konfliktnost između jednog većinskog vlasnika koji u cjelosti (ili uglavnom) kontroliše preduzeće i većeg opsega malih i manjih akcionara koji nijesu u stanju i (ili) sposobnostima suprotstavljanja dominantnom vlasniku. Ove dileme pokušavaju se otklanjati zakonskom regulativom, tj. prinudom (a ne na dobrovoljnoj bazi). Prisutni su i problemi između samih menadžera („agent-agent“). Preciznije, menadžeri iz egoističnih i karijerističkih ciljeva, ne biraju sredstva, metode i načine da ostvare međusobno konkurentne ciljeve dolaženja na mjesta, pozicije, napredovanja i nagrađivanja.

Dijagram 1. Činioci, mehanizmi ili i instrumenti, odvijanja, korporativnog upravljanja

Izvor: Autor

Dijagram 2. Iskristalisani problemi, pitanja, ili dileme, u savremenim korporacijama

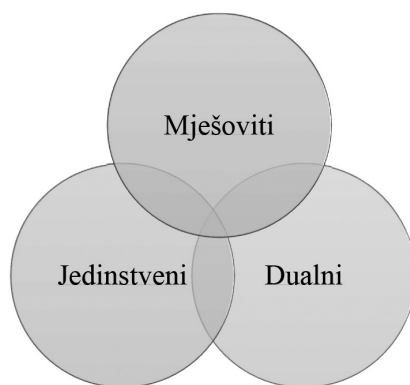
Izvor: Autor

Upravljačka, tehničko-tehnološka i organizaciona struktura savremene korporacije, kao poslovnog sistema, u tokovima privrednog života i realno okruženje, kompleksni su, složeni i isprepleteni. Imanentni su raznovrsni pripadajući elementi (normativno pravna i zakonska regulativa, kreatori poslovne i ekonomske politike, zaposleni, akcionari, menadžeri, upravljači i rukovodioci, ulagači i preduzetnici, kupci, dobavljači, finansije i računovodstvo, tržište kapitala, povjericoci, planeri- analitičari, sindikati, revizori, skupštine akcionara, upravni, nadzorni i izvršni odbori, sindikati, marketing, propaganda, socijalne, kulturne vrijednosti, ciljevi i dr.).

Korporativno upravljanje obuhvata sisteme u zavisnosti od oblika kapitalizma: tržišno orijentisanog, ili „modifikovanog i novog“ (SAD, Kanada, Velika Britanija),(7,124), korporativističkog (Japan, Njemačka), državnog (Francuska, Italija), socijaldemokratskog kapitalizma (Švedska; Austrija i dr.). Dalje, makroekonomskim aspektima, pouzdan model korporativnog upravljanja omogućen je zakonskim i institucionalnim državnim gabaritima i postavlja ciljeve jačanja privrede određene zemlje (disperzijom kompanija i izvan nacionalne ekonomije). Pored ovog,

mikroekonomskim domenima, solidan model korporativnog upravljanja ustanovljava ciljeve suzbijanja nepovoljnih učinaka, privrednog kriminala i korupcije (mita), utvrđivanjem poslovne prakse zaštite akcionara i ulagača od djelovanja (zloupotreba), menadžmentskih struktura.

Postoi i prelazni nivo (mezo, granski, regionalni, integracija), sa povezanim, ciljevima. Razlikuju se, u osnovi: a) jedinstveni (Kanada, SAD, Velika Britanija); b) dualni (Japan, Njemačka); v) kombinovani, mješoviti, unakrsni (zemlje u tranziciji kao ranijeg socijalističkog ustrojstva), modeli i (ili) modaliteti korporativnog upravljanja.

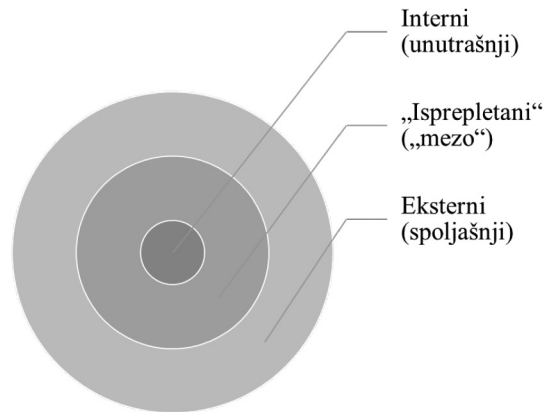
Dijagram 3. Elementarni, bazični i izvedeni oblici, sistemi, korporativnog upravljanja

Izvor: Autor

Jedinstveni sistem korporativnog upravljanja favorizuje ciljeve očuvanja, zaštite, interesa ulagača i akcionara, tj. maksimizacije (njihove) dobiti i profita, kao i kontrolisanja menadžmentske, upravljačko-rukovodeće strukture odlučivanja. (6) Najveći dominantan i presudan uticaj u odlučivanju ostvaruje: većinski vlasnik, ili akcionar, koji raspolaže „većinskim, ili i kontrolnim paketom akcija“ (natpolovičnim, preciznije, 51%). Omogućava se ulaganjima, jedino, kratkoročna efikasnost i efektivnost.

Dualni sistem predstavlja model čija osnovna svrha, zadatak je zaštita interesa poslovnih aktera (investitora, banaka i dr. finansijskih institucija, akcionara posebno manjinskih i dr.), na bazi pravne, normativne i zakonske regulative kojom se otklanjaju mogućnosti kontrolisanja subjekta, kompanije od velikih, krupnih, akcionara. Imanentno je organizaciono usklađivanje rada i poslodavaca. Materijalni interesi investitora i akcionara nastoje se da budu zaštićeni, očuvani. Ovaj upravljački model je (normativnošću) nedovoljno fleksibilan. Isto ovako nedovoljna je i mobilnost kapitala.

Kombinovani mješoviti („unakrsni“) sistem korporativnog upravljanja, smatra se prihvatljivim za zemlje u prelaznom periodu ka izmijenjenom, ili novom društveno-ekonomskom sistemu, tj. u „tranziciji“. Tumači se da: privredne kompanije, jedino, korporativnim upravljanjem u mogućnostima su da nastupe i izvrše prodor na međuregionalnom i globalnom tržištu. Ali ovo nije jedini, isključivi oblik upravljanja! Pored ovog, indikativni su mnogi problemi i teškoće u zemljama u „tranziciji“ (povezanosti države i finansijske sfere, izgrađenosti pravosuđa, sudstva, arbitraže“, preplitanja državnog, javnog, mješovitog i privatnog vlasništva, preduzetničke „klime“ i dr.). Postoje specifičnosti, posebnosti (ili „specijalnosti“) postprivatizacionih tokova nakon („zahuktale“) privatizacije koja je tranzicionih odrednica neuspjelog (ili i iskompromitovanog) procesa! Neophodno je vlasničko (organizaciono, tehničko-tehnološko, kadrovsko upravljačko) jasno kristalizovanje, ili stabilizovanje. (3; 306-308)

Dijagram 4. Mehanizmi i instrumentarijumi, metoda i modela, korporativnog upravljanja

Izvor: Autor

Interne mehanizme korporativnog upravljanja kreiraju i realizuju organi upravljanja kompanijom (skupština akcionara, upravni, izvršni, nadzorni odbor; sistemom interne revizije i sl.). Ostvarivani mehanizmi su raznovrsni (koncentracija vlasništva, informisanje, relacije između ulagača, novčane naknade menadžmentu i dr.). Eksterne mehanizme realizuju činioци izvan kompanije (organi, akteri, institucije; sistemom eksterne revizije i sl.). Karakteristični su, uglavnom, određeni (normativna, pravna regulativa, zaštita prava naročito manjinskih akcionara, kontrola i nadzor, konkurentski uslovi, ili prilike, na bazi komparativnih preimućstava i sl.). (3; 312-313) Postoje i povezani, mehanizmi, sa elementima i jednog i drugog oblika, ili dominiranjem.

Investicije označavaju ulaganja i prirast kapitalnih tokova i dobara (građevinski objekti, oprema, zalihe nedovršene proizvodnje, ili gotovih proizvoda i dr.). (1; 495-502) Razlikuju se investicije: klasične i (ili) u hartije od vrijednosti (akcije, obveznice i sl.). Generatorska su snaga i pretpostavka privrednog rasta i razvijanja. Mehanizmi korporativnog upravljanja koji regulativom štite prava ulagača (i akcionara) prijemčiva su za investitore. Privlačenje kapitala (domaćeg i stranog) je povoljnost kompaniji da privređuje kao uspješniji i efikasniji poslovni sistem. Osnovni i postojeći kapital kompanije najčešće nije dovoljan za (njen) rast i razvoj. Vršiti se i optimiziranje, „racionalisanje“ kapitala primjenjivanjem metoda za izbor programa i projekata u uslovima limitiranih kapitalnih i ukupnih sredstava. Planiranje kapitalnih ulaganja podrazumijeva elemente (prihode, troškova, vrijeme, kriterijume efikasnosti i efektivnosti i sl.). Kod ocjene investicionih projekata, u bitnom, primjenjuju se dinamičke metode (neto sadašnja vrijednost, interna stopa prinosa, indeks rentabilnosti). Sagledavaju se: novčani tokovi i vremenska vrijednost novca (diskontni faktor i svođenje budućih vrijednosti na sadašnje). Preciznije: kod metoda neto sadašnje vrijednosti, projekat se shvata rentabilnim kada je neto sadašnja vrijednost pozitivna (veća od nule). Metodom interne stope prinosa, projekat se prihvata kada je ova stopa iznad zahtijevane. Indeksom rentabilnosti (kao relativnom mjerom), svaki samostalni projekat odobrava se sa prihvatljivim indeksom (iznad jedinice). Kod velikih kompanija, sa kompleksnom i složenom strukturom, problemi izbora su komplikovaniji i rešavaju se metodima linearnog programiranja (i operacionih istraživanja). Osim ovog, kristališe se i korporacijski konceptualni posebno finansijski gabarit. Osnovni cilj kompanije je: optimizacija tj. maksimiranje dobiti, profita (za akcionare). Kod (zatvaranja) konstrukcije finansiranja relevantne su: različite cijene kapitala (kamatne stope), kao i dugovi (sa raznim rokovima dospijavanja anuitetskih obaveza, glavnice i kamate). Nužno je sagledavati srazmjerno učešće duga u ukupnom prihodu i izvorima finansiranja. Enormnim finansiranjem iz tuđih izvora sredstava (visok „leveridž“) i sa nepovoljnim uslovima, može biti ugrožena uspješnost poslovanja i mogućnosti, kontrole. (3; 315-318).

Dalje (u tržišnim ekonomijama), korporativno upravljanje regulisano je, neposrednom zakonskom regulativom (pravilima, propisima). Osnov (baza) za racionalnu i svrsishodnu regulativu su principi, načela (OECD). Postoje i „preporuke“ za region jugoistočne Evrope („Bijela knjiga“). Riječ je jasno o regulaciji (ne deregulaciji)! (3; 318).

Krupni tehno-ekonomski sistemi i privredni subjekti u državnom vlasništvu (ili pod kontrolom), predstavljaju krupan dio ekonomije ozbiljnih država. Ovi sistemi i subjekti, dominiraju naročito: krupnom privrednom i društvenom infrastrukturom, kao „kičmom“ privredne strukture, od najvećeg i ključnog značaja. Moguće je korporativno upravljanje državnim (javnim) sistemima i subjektima, težeći rastu efikasnosti. Država može sticati i povoljne učinke od mehanizama primjenljivih za privatnu sferu (privatni subjekat može odlukom države biti javni). Stremi se nalaženju: ravnoteže između odgovornosti države za aktivnu primjenu vlasničke funkcije (odbori) i istodobno bez velikog, enormnog, političkog uticaja u upravljanju kompanijama. Nužno je omogućavati i ravnopravne uslove državnim, privatnim i (ili) mješovitim subjektima. (3; 319-322). Neophodna je: korporacijska društvena (pravna, ekonomska, etička, socijalna, filantrop-ska) odgovornost. Ali sada, jača upravljanje: metodima državnog, javnog, sektora!

3. ZAKLJUČAK

Teorijski i praktično, naglašava se uloga i značaj korporativnog upravljanja u savremenim uslovima razvitka. Ukazuje se da ovaj oblik upravljanja predstavlja „srž“ modernog kapitalističkog sistema, posebno kod ekonomski razvijenih zemalja. Ovo posebno ističu teoretičari koji kapitalizam smatraju jedinim svjetskim sistemom, bez adekvatne alternative (4). Korporativno (i mješovito) upravljanje moguće je i u državnim subjektima. Ali u savremenim uslovima dolazi do izražaja i državno upravljanje, u domenima državnog (javnog) sektora i grandioznih, krupnih tehnoekonomskih (naročito infrastrukturnih) sistema kao i, posebno, velikih privrednih subjekata; od presudne važnosti kao „kičme“ privredne strukture. Teoretičari ističu i promjene, „surrogate“, „modifikovani“ ili i „novi kapitalizam.“ Smatram da: kapitalizam nije i jedini sistem!

LITERATURA

- Dragutinović D., Filipović M., Cvetanović S. (2005), *Teorija privrednog rasta i razvoja*, Centar za izdavačku djelatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd
- Marić D. (2011), Odnos ekonomskih načela, efikasnosti i efektivnosti sa stanovišta strategijskog menadžmenta, Zbornik radova, Međunarodni naučni skup, ES-NBE 2011, Ekonomska nauka u funkciji kreiranja novog poslovnog ambijenta, Ekonomski fakultet Priština, Kosovska Mitrovica, str. 364- 372.
- Mašić B., Dželetović M. (2015), *Uvod u menadžment*, Inovacioni centar fakulteta bezbjednosti Univerziteta u Beogradu, Akademska knjiga, Novi Sad, Beograd
- Milanović B. (2016), *Globalna nejednakost - Novi pristup za doba globalizacije*, Akademska knjiga, Novi Sad
- Čomski N. (2016), *Ko vlada svijetom?*, Akademska knjiga, Novi Sad
- Štiglic E. Dž. (2015), *Velika podjela - Društva nejednakosti i šta da radimo sa njima*, Akademska knjiga, Novi Sad.